

UDK:784.4(495:497)"19"
784.4.083.82(=14)"19"
DOI: 10.2298/MUZ1315061T

Прихваћено за штампу
7. октобра 2013.
Оригиналан научни рад

Предраг Тодоровић

Институт за књижевност и уметност, Београд
teostef@eunet.rs

**ТАЈНОВИТА МИСИРЛУ: ВАРИЈАНТЕ ЈЕДНЕ
ИНТЕРНАЦИОНАЛНЕ МЕЛОДИЈЕ МЕДИТЕРАНСКОГ
ПОРЕКЛА У ПОПУЛАРНОЈ МУЗИЦИ XX ВЕКА***

Апстракт: Наш рад се бави причом о пореклу песме која ће обележити популарну музику XX века широм планете: реч је о „Мисирлу”, насталој на просторима Мале Азије. Најстарији познати снимак потиче из 1927. године. Уследиће велики број верзија песме, у готово свим познатим жанровима популарне музике: цезу, латину, таксиму, клецмеру, „врањанском мелосу”, попу, року, рокенролу, хип хопу. Чињеница да је својатају многи – Грци, Турци, Арапи, Јевреји, Јермени, Срби – сматрајући је својом, показује да постоји велики број њених варијаната. Оно што је нас привукло њој јесте прича о њеној адаптацији у наш народни мелос, захваљујући српском композитору и певачу Драгану Токовићу. Она ће, насловљена као „Лела Врањанка”, постати један од „стандарда” *врањанске музике*, како је перципирају слушаоци у Србији. Рад је у највећој мери заснован на подацима из извора доступних преко Интернета.

Кључне речи: Мисирлу, ребетико, Балкан, Деметриадес, Токовић, Врање, стихови.

Корени песме

Већина људи данас зна песму „Мисирлу” као композицију Дика Дејла (Dick Dale), која је од настанка те верзије 1962. године постала изузетно популарна, да би јој Квентин Тарантино (Quentin Tarantino), користећи је у свом филму *Петпарачке приче (Pulp Fiction)* из 1994,

* Текст је настао у склопу пројекта *Српска књижевност у европском културном простору* (бр. 178008), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

удахнуо нов живот. Међутим, песма је много старијег порекла – то је народна песма чији су корени настанка и дан-данас непознати, мада извесни подаци указују бар на почетак пута те композиције, која ће у XX веку, на различитим странама света, у различитим културама, па и у различитим мелосима, постати део културне баштине многих народа. И управо та њена одлика – да је сматрају као своју различити народи (Грци, Турци, Срби, Американци, Египћани, Арапи, Јевреји, између осталих) – чини ову песму прилично јединственом. Због њене везе са српском музичком баштином настао је и наш текст, као резултат трагања за њенима варијантама у сфери популарне музике XX века у изворима на интернету.

С обзиром на неке од побројаних народа који „Мисирлу” сматрају својом (Грци, Турци, Арапи, Јевреји), као и на мелодијску линију ове композиције, извесно је њено средоземно порекло. Највероватније ву-че корене из Мале Азије, из времена кад је цео тај простор још увек био део Отоманског царства, и кад различити народи нису били одвојени данашњим државним границама. Претпоставка је да је у области између Солуна, Цариграда и Смирне, где су живели претежно Грци и Турци¹, могуће тражити место њеног настанка. Још један доказ за то да није нимало лако тачно одредити место и време њеног настанка јесте чињеница да реч *Мисирлу* и на грчком и на турском језику има потпуно исто значење – *мала Египћанка, или једноставно Египћанка*. За Грке реч *Μισιρλόβ* има и одређенију конотацију – *Египћанка муслиманског порекла, док реч Εγипτιοι (Αιγυπτιοι)* користе за Египћане хришћанског, то јест коптског порекла.

Сама реч *مصم (Mısm)* значи Египат и арапског је порекла, те је из тог језика ушла у турски као *Mısırli*, што значи Египћанин. Међутим њени деривати *Мисирлу* или *Мисирли* турског су порекла, јер су такви

¹ Видети: Pentzopoulos, Dimitri (2002) *The Balkan Exchange of Minorities and Its Impact on Greece*, London: C. Hurst & Co, 29–30. Само у анатолијском делу Отоманског царства од укупно десет милиона становника живело је, уочи Првог светског рата, скоро два милиона Грка. Занимљив је податак да је у то време у Солуну, граду од око 150.000 становника, најбројнија популација била јеврејска.

суфикси типични за турски језик. И јеврејски назив за Египат је сличан – на хебрејском то је *мисрајим* (*misrayim*) или *мицрајим* (*mitzrayim*, מִצְרַיִם). Сиријци га називају *месрем* (*mesrem*), Арамејци *мсрун* (*msryn*). Грчки назив за Египат гласи *Αἴγυπτος* (*Egypthos*). (Загајац 2004: 449) Стара реч у српском језику за Египат јесте *Мисир*. Она је данас архаизам и ретко је у употреби, а у *Речнику српскохрватскога књижевног језика* наводи се да је хебрејског порекла.²

Како је мелодија песме „Мисирлу” лако памтљива и улази у уво слушаоца већ од првог слушања, није ни чудо што се од свог појављивања брзо ширила међу припадницима разних нација. У то време на простору Балкана и Мале Азије живеле су и бројне заједнице Јевреја, Јермена, да не спомињемо словенске народе. Јевреји и Јермени, вековима у кретању, углавном у принудним миграцијама, могли су утицати на ширење и популарисање ове песме. Порекло правог аутора песме, као и време њеног настанка, вероватно је заувек изгубљено у прошлости тих турбулентних простора. То је и разлог њеног својатања од стране и Грка и Турака, али и Јевреја, па и Јермена.

Песма припада жанру ребетико, пренетом у Грчку од стране музичара избеглица из Мале Азије, када су након краћег грчко-турског рата и пораза Грка, из времена после Првог светског рата, бројни Грци из те области протерани. Песма је заснована на композиционом принципу макама, присутном у традицији Турака, Арапа, Персијанаца и других народа на простору Блиског и Средњег Истока. Грчка реч ребетико (*ρεμπέτικο*, понекад се изговара и као рембетико), добијена је од речи ребетис (*ρεμπέτης*), која означава „особу која својим понашањем, изгледом, облачењем, припада одређеној поткултури” (Vabiniotis 1998:

² *Речник српскохрватскога књижевног језика*, т. 3, Нови Сад: Матица српска, 1969, 383. Од те речи настали су и неки њени деривати: мисирача, мисирбаба, мисирка, мисирлија, мисирњача, који се налазе још у првом издању Вуковог *Српског рјечника*. (Карацић 1818: 402); у *Библији Старога и Новога завјета*, у преводу Вука Карацића и Ђуре Даничића, реч која се користи за Египат јесте управо Мисир (*Свето писмо старога и новога завјета* 1985).

1553), заправо отпадника од друштва³. Мелодије већине *ребетико песама* „следе тзв. дромои (δρόμοι) стил, што је грчка реч за друм, улицу, пут, те би се то могло превести као путничка песма”; па ипак, већину прате инструменти који су могли да свирају акорде примерене западноевропском хармонском систему.

Први снимци, они из година пре 1936, грчке ребетико музике, од смирнеике (σμιρνεϊκα) или отоманске кафанске музике, коју су изводили музичари различитог етничког порекла не разликују се умногме, осим у стиховима. „Могуће је историјски пратити развој два стила ребетико правца. Један, старији, који води порекло из Мале Азије, назван ‘Смирнеика’” (Kallimoroulou 2009: 115) (по граду Смирни). „Други, који је више заснован на свирању *бузукија*, и који се често назива пирејским стилем” (Kallimoroulou 2009: 115), по познатом предграђу Атине Пиреју. Уобичајени избор инструмената таквог оркестра састојао се од *канонакија*, *сантурија*, *политики лире* или *константинопољске лире*, цимбала и кларинета (Holst 1994: 29). Постоји једна компонента у оквиру ребетико традиције која је заједничка многим музичким стиливима у источњачкој музичкој сфери. То је „слободно импровизовани прелудијум или увод, у одређеном дромосу/макаму, који се може појавити на почетку, али и у средини песме.” (Petropoulos: 1990: 18). Овакав увод се на грчком назива *таксим* или *таксими* (ταξιμ или ταξιμι), од арапске речи *таксим* (taqsım). „Попут неких других урбаних супкултурних музичких форми, као што су блуз, фламенго, фадо, балмизет и танго, ребетико је настао у специфичним градским условима” (Petropoulos 1975: 13–14). Често, али не и увек, његови стихови одражавају тешке животне околности маргинализованог начина живота одређене поткултуре. Тако на-

³ У енглеском, на пример, реч *rebel* означава бунтовника, побуњеника, устаника (Ristić, Simić, Popović 2005: 253); у француском језику реч *rebelle* значи исто (*Dictionnaire de la langue française* 1999: 1557); обе потичу из латинског језика, од речи *rebellio*, *rebellis*, *rebelle*s (видети у Бошко Богдановић, Светомир Ристић, *Латинско-српски речник*, Београд: Издање књижарнице Рајковића и Ђуковића, 1931, 397); у *Речнику српскохрватскога књижевног језика*, т. 5, стр. 472–473, имамо неколико српских речи проистеклих из латинске основе: *ребел*, *ребелати се*, *ребелија*, *ребелијант*, *ребелијантно*, *ребелијаш*, *ребелски*, *ребетати се*. У блиској је вези са речју *мангас* (μάγκας), која значи јак човек, снагатор. У српском сленгу постоји реч сличног корена – *мангаш* – која означава мангупа, силедију, човека са маргине.

илазимо на теме попут „криминала, алкохолизма, дроге, сиромаштва, проституције и насиља” (Pennanen 1999: 97), али исто тако и на теме које су универзалне за људе свих социјалних слојева, као што су: „смрт, еротика, изгнанство, ропство, болест, љубав, венчање, мајка, рат,” (Pennanen 1999: 98) и многе друге које се односе на свакодневни живот. За место настанка првих ребетико песама могу се узети „затвор, хашиш бар или таверна” (Damianakos 2001: 48). Ту су створане најраније песме ребетеса, илити отпадника од друштва. Један од њих пратио би певаче на баглами, лакој за ношење, која се дала направити и у затвору и могла сакрити од чувара.⁴

Почев од тридесетих година XX века, кад ова музика почиње да се изводи у Грчкој, бузуки постаје доминантан, полако истискујући друге инструменте. Бузуки није био познат избеглицама из Мале Азије, иако је он постојао у Грчкој, бар од почетка XIX века. Други инструменти, типични за отоманску кафану, били су хармоника, политики лира, кларинет, уд, сантури, цимбал, виолина, вилончело и мале чинеле. Касније су се могли чути и контрабас, лаута, мандола и клавир. До краја тридесетих година ребетико је досегао оно што би се могло назвати класичном фазом развоја, у којој су се помешали елементи раног пирејског и малоазијског стила и грчки фолклорни елементи, стварајући праву синкретичку музичку форму. Истовремено, са порастом цензуре, процес слободног изражавања различитих тема ребетико музике у стиховима полако је нестајао. Кад је 4. августа 1936. успостављена диктатура Јаниса Метаксаса (Γωάννης Μεταξάς), цензура је готово потпуно забранила оно што би се могло назвати изворним ребетиком. Срећом, снимци који су настајали и после тог датума у САД нису били погођени таквим забранама. После Другог светског рата дошло је постепено до оживљавања ребетико стила, којим ће, бар у Грчкој, доминирати пирејска бузуки варијанта, а ову песму одликује спорији темпо традиционалног грчког плеса цифтетели, тзв. женског плеса.

⁴ Рекли смо да је једна од тема ребетико песама била и употреба дрога, нарочито хашиша. Постоји посебан назив за оне ребетико песме које су се бавиле овом тематиком – „хасиклидика (χασικλίδικα)” (Petropoulos 2001: 49).

Најчешће је аутор песама ребетико стила остајао непознат, а извесна је година кад је песма Мисирлу први пут забележена на неком носачу звука. Најстарији познати снимак је онај Грка Теодотоса Тетоса Деметриадеса (1897–1971) (Τέτος Δημητριάδης)⁵, који ће је снимити 1927. у Њујорку за компанију Колумбија (Columbia). Зна се да је он рођен у Константинопољу, а да се већ почетком двадесетих година обрео у САД, где ће од 1922. почети професионално да се бави музиком. Имао је и продавницу плоча у Њујорку. Вероватно је песма у време његовог детињства била популарна у Константинопољу, али не можемо бити сигурни да је и настала у том граду. Други познати снимак ове песме је из 1930, Грка Михалиса Патриноса⁶ (Μιχάλης Πατρινός), познатог вође оркестра, прво за кућу Ортофоник (Ortophonic) у Атини, коју је заступао управо Деметриадес, а већ 1931. у Њујорку, где ће се и преселити. Аутор данас познатих стихова ове песме је, највероватније, Патринос⁷, родом из Смирне (данашњи Измир) у Малој Азији. На интернету⁸ постоји податак да је прави композитор „Мисирлу” музичар пореклом из Алепа у Сирији, Мисирли Ибрахим Ефенди (1872–1933, Mısırlı İbrahim Efendi), заправо Јеврејин, врстан свирач уда⁹, који је живео у Смирни под именом Абрахам Леви (Abraham Levi), као и податак о томе да је песма првобитно компонована на турском или чак арапском језику. Постала је толико популарна у том граду, те је врло брзо била препевана и на грчки. Места рођења или живота ове тројице (Смирна, Константинопољ), област Мале Азије, дају основу за претпоставку да би и песма могла да води порекло из ових крајева.

Две речи које се чују у обе ове настарије познате снимљене верзије на грчком, Деметријадесовој и Патриносовој, арапског су порекла: прва је „ја хабиби”, и значи моја љубави или моја драга; друга је „ја ле-лели”,

⁵ Више података о овом уметнику могуће је наћи на сајту: www.recordingpioneers.com/RP_DEMETRIADES1.html.

⁶ Непознат датум рођења и смрти.

⁷ ДОДАТАК А, број 1, 2, 3 и 4.

⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/Mısırli_Ibrahim_Efendi; <http://www.turksanatmuzigi.org/beste/181-misirli-ibrahim-efendi>; <http://www.musiklavuzu.net/?/blog/bestekarlar/misirli-ibrahim-efendi>

⁹ На Јутјубу смо нашли оригинални снимак овог музичара: MISIR'LI İBRAHİM EFENDİ'DEN UDU İLE HÜSEYNİ TAKSİM (DOYSAL)

и значи ноћи моја. Баш као у случају многих турцизама у нашем језику, и ова реч је „искварена”. Њен правилан изговор био би „ја лели”, а ноћ се на арапском каже лаила (لَيْل).¹⁰ Мелодија ове песме постала је, у међувремену, толико популарна код многих народа Северне Африке и Блиског истока. Њене варијанте имају у области читавог Блиског истока изузетно једноставну мелодијску линију, у Хиџаз Кару (*Hijaz Kar*), који је само један од типова макама – припада модусу хиџаза, у коме постоји неколико подтипова¹¹.

Да је прича о ауторству ове песме врло замршена говори и податак да је као прави аутор ове песме, бар код ауторских агенција, уписан један трећи Грк, Ник Рубанис (Νίκος Ρουμπάνης)¹². Био је школован музичар, и свакако је добро познавао различите музичке традиције, те је покушавао да споји етно и џез музику. Живео је и стварао у САД. Иако је потписан као аутор песме, он није истински творац ове композиције. Али – први се досетио да је заштити као своје дело – и то је и урадио 1941, када је снимео своју верзију песме са биг бендом. Како нико до данас није оспорио његово ауторство, он слови као њен композитор широм света, осим у Грчкој, где је ауторство подељено између Патриноса и Рубаниса. Уједно, то је била и прва џез верзија ове песме. Како је то време кад су велики џез оркестри били у моди – Глен Милер, Каунт Бејзи, Дјук Елингтон (Glenn Miller, Count Basie, Duke Ellington) – она ће такође постати и џез стандард, те ће је снимити и такви музичари као што су Хари Џејмс, Фреди

¹⁰ Не треба да нас чуди присуство арапских речи у грчком мелосу. Као што је српски језик и дан-данас препун турцизама, исти је случај и са грчким. И као што се код нас многе речи, које су у српски ушле преко турског, погрешно сматрају турским, оне су често, заправо, арапског, персијског, хебрејског порекла.

¹¹ „Хиџаз (Hijaz, زاجج), Хиџаз Кар (Hijaz Kar, رايك زاجج), Шад Арабан (Shad `Araban, دش زاجج), Шахназ (Shahnaz, زاناش или زاناش), Сузидил (Suzidil, ليدزوس), Занџаран (Zanzaran, زانارجنر).“ (Touma 1996: 50). Сваки макам евоцира посебно осећање. Макам раст, на пример, „евоцира понос, снагу, мушкост; макам бајати виталност, радост, женскост; сиках љубав; саба тугу и бол; хиџаз удаљену пустињу.” (Touma 1996: 63). О подтиповима макама хиџаза видети више у: el-Mahdi, Salah (1972) *La musique arabe: structures, historique, organologie*, Paris: Alphonse Leduc, Editions Musicales; Maalouf, Shireen (2002) *History of Arabic music theory*, Lebanon: Université Saint-Esprit de Kaslik; Racy, Ali Jihad (2003) *Making Music in the Arab World: The Culture and Artistry of Arab*, Cambridge, New York: Cambridge University Press.

¹² Непознато место и датум рођења.

Мартин, Вуди Херман или Јан Аугуст (Harry James, Freddy Martin, Woody Herman, Jan August). За њено упловљавање у егзотичне воде, бар што се америчког тржишта тиче, заслужан је један други музичар, чувени вођа оркестра Ксавијер Кугат (Xavier Cougat). Његова верзија из 1947, доноси мешавину латино и џез ритмова, сједињену са оријенталном мелодијом. Она ће тако постати и „егзотика” стандард за оркестре тзв. лаганог свинга (light swing). Метаморфозама ове песме као да нема краја! За њим ће следити и бројни други уметници, који су неговали егзотичан звук: Мартин Дени, Артур Лиман, Ескивел, Дик Хајман, Енох Лајт или Корла Пендит (Martin Denny, Arthur Lyman, Esquivel, Dick Hyman, Enoch Light, Korla Pandit).

Различити паралелни животи ове песме одвијали су се почев од тог периода. Симор Рексајт (Seymour Rexite), „краљ јидиш радија”, и његова супруга, Јеврејка, популарна позоришна глумица Миријам Кресин (Miriam Kressyn), снимили су своју верзију песме 1943. године, са стиховима Кресинове на јидишу¹³. Могуће је да су њих двоје познавали ову песму још од детињства, а обоје су били познати као интерпретатори јидиш верзија америчких популарних песама. Занимљиво је да је у верзији Кресинове реч Мисирлу претворена у име девојке. „Hob ikh amol a meydele dort gekent. Miserlou heist zi, Yeder dort veyst zi gut”. [Познавао сам једну девојку. Звала се Мисирлу. Сви су је добро знали]

Традиционална верзија ове песме на хебрејском снимљена је почетком педесетих. Етномузиколог Хари Смит (Harry Smith) провео је две године снимајући старог кантора¹⁴ Раби Нафтали Зви Марголис Абулафија (Rabbi Naftali Zvi Margolies Abulafia), бележећи стотине сати традиционалне музике и прича. Једна од тих снимљених песама била је и „Мисирлу”. По неким истраживачима стихови које је он певао на ову мелодију били су из традиционалне песме о пророку Илији, који се могу наћи у бројним јеврејским молитвеницима међу химнама за Сабат. Најранија верзија тог текста налази се у књизи из XII века *Махзор Вумри*

¹³ Видети у ДОДАТКУ А, под бројем 9.

¹⁴ Кантор је титула свештеног лица који води музички део јеврејског црквеног обреда у синагоги, еквивалент појца у Српској православној цркви.

(*Mahzor Vitry*)¹⁵. Колико је ова духовна¹⁶ песма популарна међу Јеврејима, сведочи и податак да постоје њене верзије на хебрејском, као што је Раби Нуфталијева, на јидишу (Рексајт), на ладину¹⁷ (*Los pasaros Sefaradis – Kantika Mediterrane*), као и да се тренд њених нових обрада наставља. На пример, познати амерички састав *Klezmer Conservatory Band* из Бостона, који негује традиционалну јеврејску музику, снимio ју је на свом албуму *Dancing in the Aisles* 1997, у стилу који је мешавина ашкенаског клецмера, музичког стила Јевреја из Источне Европе, и мизрахија, који је примерен Јеврејима који су живели у арапском свету. Неки чак налазе сличности ове песме са аријом Хабанера из опере *Кармен* Жоржа Бизеа!

Либански музичар Кловис ел-Хаџ (كحلان سلفولك) снимиће 1944, верзију песме на арапском, давши јој наслов „Амал”. То је, до сад, најпознатија верзија песме на арапском језику. И припадници других емигрантских заједница у Америци су усвојили ову песму, а међу њима и Јермени. Прву јерменску верзију песме снимio је Реубен Саркисијан почетком педесетих. Он ће написати и стихове на јерменском, а песму ће насловити „*Akh, Anoushes*” („Ах, моја драга”).¹⁸ Да ли чуди податак да је Реубен рођен у Турској крајем XIX века, одакле ће после несрећних догађаја 1915. бројна преживела јерменска заједница емигрирати широм света?

Рокенрол верзија Дика Дејла

После неког наступа Дика Дејла 1960, један десетогодишњак му је пришао и упитао га да ли би био у стању да одсвира целу композицију на једној жици гитаре. Дејл му је одговорио да је свакако у стању и рекао му да дође сутрадан. Целе ноћи се мучио око тога, покушавајући да се

¹⁵ О овој књизи погледати више на сајту http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/judaica/ejud_0002_0013_0_13037.html.

¹⁶ По речима Кринке Видаковић-Петров, Јевреји су током векова често усвајали популарне мелодије народа у крајевима у којима су живели у дијаспори, транспонујући их у духовне песме, на стихове светих књига.

¹⁷ ДОДАТАК А, број 7 и 8.

¹⁸ ДОДАТАК А, број 20 и 21.

досети песме која би могла бити тако одсвирана. Како је био пореклом Либанац (рођен је као Ричард Антони Мансур 1937. године),¹⁹ присетио се неких песама са свадби из свог детињства, пошто су његов отац и стричеви били музичари, и међу њима старе песме „Мисирлу”, коју је један од њих свирао на традиционалном арапском жичаном инструменту уду на једној жици. Одлучио се да је одсвира веома брзо, на једној жици своје електричне гитаре. Тако је Дејлова верзија песме обележила читав један музички жанр у оквиру рокенрола, тзв. *surf rock*, и постала његов заштитни знак. Звук блискоисточног мелоса који се чује у Дејловој верзији свакако умногоме дугује његовом арапском пореклу, а управо та инструментална верзија постаће нека врста химне сурф рок правца, и учиниће је популарном широм Запада. Скоро сви значајни бендови овог правца рок музике изводиће неку варијанту Дејлове интерпретације, несвесни њене предејловске историје: The Surfaris, The Trashmen, The Beach Boys, The Ventures, Bobby Fuller Four, The Astronauts. Најпознатији бенд међу њима свакако су The Beach Boys, који ће своју верзију снимити већ 1963. на албуму *Surfin' USA*. The Trashmen ће је снимити на свом деби албуму *Surfin' Bird* 1964.²⁰

Ако се зна колика је била популарност Бич Бојса шездесетих година у САД и читавом свету, не треба се чудити што је „Мисирлу” убрзо освојила планету. У сваком случају, Дејлова верзија популарисаће песму у читавом Западном свету. У марту 2005. часопис *Q* ставио је ту верзију на 89. место на листи 100 најбољих гитарских нумера свих времена. Тешко је и набројати музичаре који су је снимили, као и музичке правце у којима је обрађивана: народна, цез, поп, рок, хип-хоп. Снимане су само оркестарске верзије, у тзв. *easy listening* егзотичним обрадама, од стране музичара као што су Мартин Дени (Martin Denny) на албуму *Mondo exotico* и Артур Лајман (Arthur Lyman), твораца тзв. „егзотика” и „тики” музичких стилова. Снимаће је и неки од најпознатијих певача популарне

¹⁹ Више података о овом музичару видети на сајту: http://en.wikipedia.org/wiki/Dick_Dale

²⁰ Доста података о разним верзијама песме може се наћи на сајту www.dinosaurgardens.com/archives/297.

музике XX века. Међу њима су Кони Френсис (Connie Francis) 1965, Дарио Морено²¹ (Dario Moreno), Катарина Валенте (Katerina Valente) 1960, Чаби Чекер (Chubby Checker), отац твиста, 1967, итд. Турски певач Зеки Мирен (Zeki Müren) снимити је је 1971, под насловом „Yaralı Gönül” (Рањено срце), на стихове Суата Сајина (Suat Sayın), познатог певача и композитора²². Чак је и један својевремено познати црначки вокални бенд The Cardinals снимити своју верзију 1955. Коначно, међу свим овим силним верзијама песме нашла се и српска, коју ће 1972. снимити наш познати интерпретатор народних песама Станиша Стошић, под насловом „Лела Врањанка”, на стихове и музику Драгана Токовића.²³

Ова песма је од Балкана стигла до Америке путевима медија, својственим популарној музици. Захваљујући ангажовању и грамофонским снимцима тројице Грка – Деметриадеса, Патриноса и Рубаниса – она ће постати позната и популарна широм САД. Дик Дејл удахнуће јој својим рокенрол аранжманом нов живот у свету попа. Помоћу медијског пробоја популарне музике у XX веку, преко радија, филма, грамофонских плоча, телевизије, а у XXI веку и интернета, она ће, иако пореклом са простора Балкана или Мале Азије, кренути у освајање светске музике преко Америке. Одатле стиже и у Западну Европу, где ће је популарисати такви музичари као што су Дарио Морено, Катарина Валенте и други. Колики јој значај придају Грци сведочи и податак да је била извођена и на отварању и на затварању Летњих олимпијских игара у Атини 2004. године, у интерпретацији Ане Виси (Άννα Βίσση). А да се живот ове песме наставља и у модерним временима, сведоче обраде разних познатих музичара популарне музике XX и XXI првог века. Тему „Мисирлу” семпловаће познати амерички хип-хоп састав The Black Eyed Peas у песми „Pump It”, алжирски музичар Рашид Таха (Rachid Taha) у драм анд бејс (*drum 'n' bass*) верзији „Jungle Fiction”.²⁴

²¹ ДОДАТАК А, број 12, 13 и 14.

²² ДОДАТАК А, број 11.

²³ ДОДАТАК А, број 5 и 6.

²⁴ Све у раду наведене музичке верзије песме „Мисирлу” налазе се у ДОДАТКУ Б.

Да је песма „Мисирлу” филмична схватили су поједини редитељи одавно. Први ју је употребио Ђорџо Капитани (Giorgio Capitani) у (италијанском) шпагети вестерну *The Ruthless Four (Ognuno per sé)*, из 1968. године. Свакако је најпознатији хит у Тарантиновим *Петнарачким причама* из 1994, у уводној сцени филма, а може се чути и у филму *Space Jam* из 1996. Коришћена је у француском серијалу *Такси 1, 2 и 3* (верзија Дика Дејла), док је у четвртој наставку коришћена верзија *The Black Eyed Peas*. У култном филму *Six-String Samurai* Ленса Манџа (Lance Mungia) из 1998. коришћена је верзија групе *The Red Elvises*. У филму *Rango* из 2011. Гора Вербинског (Gore Verbinski), песма *Walk Don't Rango* реферише се према „Мисирлу”. Коначно, ове године снимљен је и филм насловљен једноставно *Мисирлу (Misirlou)*, хорор-трилер редитеља Тревора Симса (Trevor Simms), произведен у Јапану, са глумцима Тревором Симсом, Ларијем Бишопом (Larry Bishop) и Џордан Монахан (Jordan Monaghan). Песму је користила и телевизија, америчка ТВ серија *Kitchen Nightmares* као уводну нумеру, а чуће се и у серији *Mad Men*. Но, модерна времена доносе и нове медије. Омиљена забава младих, видео игре, такође су користиле експлозивни звук Дејлове гитаре: *Red Alert, Guitar Hero II, Konami's Guitar Freaks, Drummania, Rayman Raving Rabbids*²⁵.

Српска Мисирлу – Лела Враћанка

Код нас „Мисирлу” стиже још чуднијим заобилазним путевима, ни преко Грчке, ни преко Америке или Запада, већ, игром случаја, преко Блиског истока! Али људски, уметнички, путеви духовног, непредвидљиви су. Драган (Драгољуб) Токовић (1932–2002), био је познати српски интерпретатор забавне музике педесетих и шездесетих година XX века. Певао је по европским и светским клубовима, у највећим светским метрополама (Париз, Чикаго, Бејрут, Каиро, Лондон, Њујорк). Живео је бурним животом, бојемски, уз алкохол и музику, завршивши у дому за незбринута лица, као сиромах. Неке од његових песама, које су остале део наше културне баштине, јесу „Зорице, Зоруле”, „Растао сам поред

²⁵ Видети на сајту: <http://en.wikipedia.org/wiki/Misirlou>.

Дунава”, „У Новом Саду, еј”, „Дунавом, Дунавом, са својом драганом”, које је певао углавном Зоран Гајић, Крагујевчанин, док ће „Ој, Сафете, Сајо, Сарајлијо” прославити Сафет Исовић, „Дај ми чашу ракије” Славко Перовић, „Нема те више Алија” Хашим Хучук Хоки, „Фатима”, коју ће прославити Нада Кнежевић. Једна од његових најпознатијих песама остаје „Лела Врањанка”, коју ће интерпретирати Станиша Стошић.

Токовић је у тим својим путештвијима шездесетих година стигао и до Египта и Либана, где ће певати по ноћним клубовима. Ту је, према сведочењу својих колега музичара²⁶, и чуо мелодију песме „Мисирлу”, која ће му остати у ушима и прогањати га по повратку у земљу. Инспирација Токовићу за речи песме, по сведочењу пријатеља и колега у поменутој ТВ емисији, била је Јелена Ђорђевић. Срели су се сасвим случајно у хотелу Кичер у Врањској Бањи, где је Јелена седела са својим друштвом, а Драган био занет лепотом непознате девојке. Запитао ју је за име а она му је одговорила да се зове „Лела Врањанка”. То име и лепота девојке инспирисали су га, а мелодија непознате песме искрсла је из подсвести. Почео је да је певуши, уз име које је чуо, и тако је настала једна од наших најлепших „врањанских” песама, својеврсна химна Врања. Драганова осећања уткана су у стихове и мелодију наше песме, те се лепа тајанствена Египћанка, којом је свакако својевремено био инспирисан композитор песме „Мисирлу”, у српској верзији претворила у Лелу Врањанку, поставши врањански стандард, познат као такав широм наших простора²⁷.

Захваљујући Токовићу, Јелена се придружила плејади врањанских лепотица, својих славних суграђанки, оних фаталних јужњакиња које су балкански етос и етнос изнедриле: Коштани, Софки, Зони Замфировој. Њиховом, по мушкарце, али и њих саме, кобном лепотом, инспирисани су били највећи писац Југа, Бора Станковић (*Нечиста крв, Коштана*),

²⁶ За оне који желе више да сазнају о овом уметнику, препоручујемо да погледају ТВ емисију из 2008. из серијала „Време и људи” посвећену Драгану Токовићу на Јутјубу (<http://www.youtube.com>).

²⁷ Песма је данас радо певана и препозната као домаћа и у самом Врању. Податак смо добили захваљујући љубазности Јелене Јовановић, из Музиколошког института САНУ.

али и Стеван Сремац (*Зона Замфирова*), који ће их у тим својим делима овековечити. И сам Токовић је био свестан те везе, те ће је и нагласити у стиховима прве строфе своје песме²⁸.

Линија тих лепих, фаталних жена топлог Југа, које изазивају појачане, често неконтролисане емоције – Мисирлу, Фатима, Коштана, Софка, Зона, Лела – непрекидна је. Како у књижевности, тако и у музици, али и сликарству. Стихови Драганове верзије дати су у четири строфе, мелодијска линија је дводелног облика, са рефреном, типа *a r b r*,²⁹ баш као и у стиховима обе верзије на француском језику, и оне на берберском. То није случај са грчким оригиналом, који има само три строфе, без рефрена, *a b c*, исто као и енглеска, јерменска и хебрејска верзија. Ладино верзија има облик *a r b r c*, јидиш *a b c d e*, турска *a r b r c r*, шпанска *a b c d*. А из приложених песама на крају текста може се видети да је свака верзија различита, бројем строфа, стихова, римом, дужином. Једина заједничка веза, осим мелодије, јесте прича о девојци која је освојила нечије срце и за којом се жуди.

Сматрали смо да овај текст не би био потпун без додатка, посвећеног стиховима песме „Мисирлу” на различитим језицима, релевантним за историјат настанка песме, који је показатељ њених преображаја и у стиху. Ти језици – грчки, турски, српски, ладино, јидиш, хебрејски, јерменски, берберски, француски и енглески, са преводима на српски појединих од њих (са грчког, ладина, француског, енглеског) – истинска су збирка љубавних песама посвећених тој фаталној жени, оријенталној лепотици, Египћанки, Врањанки, Арапкињи, Јерменки, Јеврејки, Берберки, Гркињи, Туркињи. Јер песма „Мисирлу” јесте, пре свега и надасве, дивна љубавна балада³⁰, која је била својствена и нашој

²⁸ Видети ДОДАТАК А, број 5, прва строфа.

²⁹ Ова мелопоетска анализа стихова разних верзија песме „Мисирлу” сугерисана нам је од стране Миодрaга Лазарова Пасхуа, композитора и диригента из Канаде.

³⁰ Карактеристике баладе најбоље су предочене у Гетеовом схватању, према коме „балада треба да има у себи нешто тајанствено. Тајанственост произлази из начина приповиједања (не из грађе); предмет, личности, њихова дјела и само збивање морају бити предочени тако да узбуђују читаочеву уобразиљу и дух.” (*Rečnik književnih termina* 1985: 62–63).

народној лирици³¹ и епизи. Размишљајући о балади, Гете као да је имао пред собом стихове „Мисирлу”. Да ли је песма отпевана или одсвирана у ребетико, врањанском, клецмер, хицаз, или неком другом мелосу традиционалне народне музике свих ових медитеранских народа, или је у свом светском путовању претворена у цез, рокенрол, реп, или неки други стандард, небитно је. Оно што је важно јесте да су лепота мелодије, као и лепота речи, освојили планету оном чаролијом својственом само највећој уметности.

Такође, као још један додаток нашем раду, доносимо списак оних, по нама, најзанимљивијих верзија песме, које смо успели да нађемо на Јутјубу. Верзије су поређане хронолошки, по времену настанка снимака, како би се лакше могле пратити метаморфозе песме. Ако кажемо да материјала има још више, али да смо изабрали само оно што нам се чинило занимљивим за праћење развоја песме, од првог нађеног снимка, оног Тетоса Деметријадеса из 1927, преко све бројнијих верзија песме у XXI веку, испада да је у ових дванаестак година нашег столећа снимљен готово једнак број верзија песме, као у читавом XX! Ту се, наравно, налази и српска верзија Драгана Токовића, која, такође, у последње време, живи свој други живот, у обради све већег броја нових бендова. Песма „Мисирлу” јесте, по свим параметрима, антологијска песма. У последњем додатку дати су неки музички извори класичног ребетика.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Babinotis, G. (1998) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Athina: Kentro Lexikologias.

Богдановић, Б., Ристић, С. (1931) *Латинско-српски речник*, Београд: Издање књижарнице Рајковића и Ђуковића.

Gauntlett, S. (1985) *Rebetika, Carmina Graeciae Recentioris*, Athina: D. Harvey & Co.

³¹ Свакако најчувенији пример међу нашим народним баладама јесте „Хасанагиница”, која је до сада преведена на преко тридесет страних језика, а први преводи датирају још из XVIII века.

- Damianakos, S. (2001) *Κοινωνιολογία του Ρεμπέτικου*, Athina: Plethron.
- Dictionnaire de la langue française* (1999) Paris: Larousse.
- Ζαγαζαц, М. (2004) *Грчко-српски, српско грчки речник*, Београд: Просвета.
- Kallimopoulou, E. (2009) *Paradosiaká: Music, Meaning and Identity in Modern Greece*, London: Ashgate.
- Карацић, В. [1818] (1987) *Српски рјечник, Дела Вука Караџића*, Београд: Просвета, Нолит.
- Pennanen, R. P. (1999) *Westernisation and Modernisation in Greek Popular Music*, докторска дисертација, Acta Universitatis Tampereensis 692.
- Pentzopoulos, D. (2002) *The Balkan Exchange of Minorities and Its Impact on Greece*, London: C. Hurst & Co.
- Petropoulos, E. (1975) Preface to: *Rembetika, Songs from the Old Greek Underworld, with essays by Markos Dragoumis, Ted Petrides and Elias Petropoulos*, Athina: Komboloi.
- Petropoulos, E. (1990) *Ρεμπετολογία*, Athina: Kedros.
- Petropoulos, E. (2000) *Songs of the Greek Underworld: The Rebetika Tradition*, London: Saqui Books.
- Rečnik književnih termina* (1985) Beograd: IKUM, Nolit.
- Речник српскохрватскога књижевног језика* (1969) Нови Сад: Матица српска.
- Ristić, Simić, Popović (2005) *Enciklopedijski englesko-srpski rečnik*, Beograd: Prosveta.
- Свето писмо старога и новога завјета* (1985) (превели Вук Караџић и Ђура Даничић) Београд: Британско и инострано библијско друштво.
- Touma, H. H. (1996) *The Music of the Arabs*, transl. by L. Schwartz, Portland – Oregon: Amadeus Press.
- Holst, G. (1994) *Road to Rembetika: Music of the Greek Sub-culture. Songs of Love, Sorrow and Hashish*, Athens: Denise Harvey.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

“Tetos Demetriades”, http://www.recordingpioneers.com/RP_DEMETRIADES1.html

“ρεμπέτης”, <http://el.wiktionary.org/wiki/%CF%81%CE%B5%CE%BC%CF%80%CE%AD%CF%84%CE%B7%CF%82>

“Mahzor Vitry”, http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/judaica/ejud_0002_0013_0_13037.html, приступљено 12. 2. 2013.

“Miserlou: an Egyptian girl conquers America, Greek Song Music”, <http://www.youtube.com>

“Misirlou {TV}”, <http://afmarxtest.blogspot.com/>

„Vreme i ljudi. Dragan Toković” (2008), <http://www.youtube.com>

http://en.wikipedia.org/wiki/Dick_Dale

<http://en.wikipedia.org/wiki/Misirlou>

<http://www.dinosaurgardens.com/archives/297>

ДОДАТАК А

СТИХОВИ МИСИРЛУ НА РАЗНИМ ЈЕЗИЦИМА

1. ГРЧКИ ОРИГИНАЛ

Μισιρλού μου, η γλυκιά σου η ματιά
 Φλόγα μου ‘χει ανάψει μες στην καρδιά.
 Αχ, για χαμπίμπι, αχ, για λε-λέλι, αχ,
 Τα δυο σου χείλη στάζουνε μέλι, αχ.

Αχ, Μισιρλού, μαγική, ξωτική ομορφιά.
 Τρέλα θα μου ‘ρθει, δεν υποφέρω πια.
 Αχ, θα σε κλέψω μέσ’ απ’ την Αραπιά.
 Μαυρομάτα Μισιρλού μου τρελή,
 Η ζωή μου αλλάζει μ’ ένα φιλί.
 Αχ, για χαμπίμπι ενα φιλάκι, άχ
 Απ’ το γλυκό σου το στοματάκι, αχ.

2. ЛАТИНИЧНА ТРАНСКРИПЦИЈА ГРЧКОГ ОРИГИНАЛА

Misirlóu mou, i glykiá sou i matiá
 Flóga mou ‘khei anáψει mes stin kardiá.
 Akh, ya khabíbi, akh ya le-léli, akh,
 Ta dyo sou kheíli stázoune méli, akh.

Akh, Misirlóu, magiki, ksotiki omorfía.
 Tréla tha mou ‘rthei den ipoféro pia.
 Akh, tha se klépsō mēs’ ap’ tin Arapiá.

Mavromáta Misirloú mou trelí,
I zoi mou allázei m' éna filí.
Akh, ya khabibi ena filáki, ah
Ap' to glykó sou to stomatáki, ah.

3. ПРЕВОД НА ЕНГЛЕСКИ ГРЧКОГ ОРИГИНАЛА

My Misirlou (*Egyptian girl*), your sweet glance
Has lit a flame in my heart.
Ah, ya habibi, ah, ya le-leli, ah (Arabic: *Oh, my love, Oh, my night*)
Your two lips are dripping honey, ah.

Ah, Misirlou, magical, exotic beauty.
Madness will overcome me, I can't endure [this] any more.
Ah, I'll steal you away from the Arab land.

My black-eyed, my wild Misirlou,
My life changes with one kiss
Ah, ya habibi, one little kiss, ah
From your sweet little lips, ah.

4. СРПСКИ ПРЕВОД ГРЧКОГ ОРИГИНАЛА (превод. П. Т.)

Моја мала Египћанко, твој слатки поглед
Запалио је ватру у срцу мом.
Ах, љубави моја, ах, ноћи моја
Са твојих усана мед капље, ах.

Ах, Египћанко мала, чаробна, егзотична лепотице.
Лудило ме обузима, не могу више да издржим.
Ах, украси те из Арабије.

Моја црноока, моја дивља Египћанко,
Један пољубац променио је живот мој
Ах, љубави моја, један пољупчић, ах
Твојих слатких малих усана, ах.

5. ЛЕЛА ВРАЊАНКА (текст Драгана Токовића, нема везе са грчким оригиналом)

Волела ме једна Врањанка
Младост ми је код ње остала
Нит је Софка, нит је Коштана
Већ најлепша Лела, Јелена.

(рефрен)

Пусто, пусто, пусто ми је све
Нема, нема моје Јелене
Дођи, дођи Лело, Јелена
Ти си моју младост однела.

Ко зна где је моја Врањанка
Лепша од свих, лепа Јелена
Све бих дао кад бих сазнао
Ко је моју Лелу украо.

(рефрен)

Пусто, пусто, пусто ми је све
Нема, нема моје Јелене
Дођи, дођи Лело, Јелена
Ти си моју младост однела.

6. ГРЧКИ ПРЕВОД СРПСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДРАГАНА ТОКОВИЋА

Λέλα Βράνιανκα (μετάφραση από τα Σέρβικα)

Με αγαπούσε μια Βράνιανκα(*1)
Έφαγα τα νιάτα μου για αυτήν
Δεν είναι ούτε Σόφκα(*2), ούτε Κόστανα(*3)
Αλλά η όμορφη Γιέλα, Γιέλενα.

Ο κόσμος μου είναι ερημιά
Δεν υπάρχει η Γιέλενα μου
Έλα, έλα Γιέλο, Γιέλενα
Εσύ μου πήρες τα νιάτα μου.

Ποιος ξέρει που είναι
Πιο όμορφη από όλες η Γιέλενα μου
Θα έδινα τα πάντα να μάθω
Ποιος έκλεψε την Λέλα μου.

Ο κόσμος μου είναι ερημιά
Δεν υπάρχει η Γιέλενα μου
Έλα,έλα Γιέλο, Γιέλενα
Εσύ μου πήρες τα νιάτα μου.
Σημειώσεις

1* Βράνιανκα = από το Βράνιε (πόλη στην νότια Σερβία)

2* Σόφκα = ηρωίδα της νουβέλας “Necista Krv (Μη καθαρό αίμα)” του Borislav Stankovic

3*Κόστανα =ηρωίδα της νουβέλας “Kostana” επίσης του Borislav Stankovic

7. СТИХОВИ НА ЛАДИНУ

(не ослањају се на грчки оригинал)

No pretendas mas que tu me amas
Ni te sforses a vartir lagrimas.
Yo ya lo supe que era por enganyar,
Este es un fakto que no puedes niegar.

Ahh, ahh, Missirlu
Es muy amargo, ah, es muy amargo el sufrir,
Ma no por este uno deve murir.

Muchos anios te spero en vanedad
Creendo ke tu amor es verdad.
Me amurcates propio con una flor
y me forsates a bivir con dolor.

Ahh, ah, ah, ahh, Missirlu,
Es muy amargo, ah es muy amargo el sufrir,
Ma no por este uno deve murir.

Algun dia sufrira tu korason
I konoseras lo que es la trahision
como yo yoro y tu yoraras,
Y konsuelo nunca toparas.

8. СРПСКИ ПРЕВОД ЛАДИНО СТИХОВА

(превела Кринка Видаковић-Петров)

Немој више да се претвараш да ме волиш
Нити се труди сузе да рониш.
Знао сам да ћеш ме изневерити
То је чињеница коју не можеш порицати.

Ах, ах, Мисирлу,
Врло горка, врло горка патња је,
Али ипак не треба умирати због ње.
Много сам те година чекао цаба
Мислећи да је твоја љубав права.
Да увенем попут цвета учинила си
Натерала ме да живим с болом ти.

Ах, ах, Мисирлу,
Врло горка, врло горка патња је,
Али ипак не треба умирати због ње.
Једног дана ће твоје срце патити

Јер ћеш неверство спознати.
Као што плачем ја, и ти ћеш плакати
И никада се нећеш утешити.

9. СТИХОВИ НА ЈИДИШУ

(аутор Миријам Кресин, не ослања се на грчки оригинал)

Vayt in dem midbar,
Fun heyser zin farbrent,
Hob ikh amol a meydele dort gekent.
Miserlou heyst zi,
Yeder dort veyst zi gut,
Kh'vel di printsesn mer shoyn fargesn nit.

Shtil, ovent kil,
Un ikh fil az ikh vil mayn gefil
Far ir oysgish un zi zol visn nor,
Az nor zi lib ikh,
Mayn lebn gikh ir, yo.

Her, s'iz mir shver,
Mit a trer zog ikh dir un ikh shver.
Midber printsesn, kh'ken nit fargesn dikh
Kum heyl mayn benkschaft,
nor di kenst heyln mikh.

Miserlou mayne, meydele fun orient,
Di oygn dayne hobn mayn harts farbrent.
Mayn harts vert a kranke,
in khyulem ze ikh dikh,
Tants far mir shlanke
Drey zikh geshvind gikh.

Midber printsesn, kh'ken nit fargesn dikh
Kum heyl mayn benkschaft,
nor di kenst heyln mikh.
Mayn mizrakh blum, Miserlou

10. ЕНГЛЕСКИ ПРЕВОД СА ЈИДИША

Far off in the desert,
Bronzed by the hot sun
I once knew a girl.
Her name is Miserlou;
Everyone there knows her well.
I will never forget that beautiful princess.

It's quiet, the evening cools,
And I want to pour out my feelings
So that she knows I love her only.
If only she would love me,
I would give my life to her.

Oh alas, it is hard for me,
Oh, how can I say it, tearfully I swear to you:
Desert princess, I can't forget you,
Come heal my longing,
Only you can heal me.

My Miserlou, girl from the Orient,
The look in your eyes has scorched my heart.
My heart is ailing,
I see you in my dreams,
Dance for me, oh lovely one,
Spin round and round!

Desert princess, I can't forget you,
Come heal my longing,
Only you can heal me.
My eastern bloom, Miserlou.

11. СТИХОВИ НА ТУРСКОМ

(верзија Зекија Мирена, на стихове Суата Сајина, нема везе са грчким оригиналом)

„Yaralı Gönül“ (Рањено срце)
Yaralı bir gönülden başka
Ne bıraktın bende hatıra
Günah değil mi yazık değil mi bana
Gel yeter artık sar beni kollarına
Ah bu aci bu keder ne zaman biter
Bırak bu nazi bırak bu inadi
Senin de gönlün daha dünden razı
Gidiyorum bahar gelmeden
Usanmam seni özlemekten
Hazinelerden daha değerlisin
Inan sevgilim benim gözümde sen
Ah bu aci bu keder ne zaman biter
Bırak bu nazi bırak bu inadı
Senin de gönlün daha dünden razı
Yaralı bir gönülden başka
Ne bıraktın bende hatıra
Günah değil mi yazık değil mi bana
Gel yeter artık sar beni kollarına

Ah bu aci bu keder ne zaman biter
 Bırak bu nazi bırak bu inadı
 Senin de gönlün daha dünden razı

12. СТИХОВИ НА ФРАНЦУСКОМ

(интерпретација Дарија Морена, немају везе са грчким оригиналом)

L'ombre peu à peu s'étend sur le sable,
 Et les caravanes prient à genoux.
 Une première étoile au ciel insondable,
 Evoque en moi soudain ton amour si doux.
 Ah, Misirlou !
 Reine des reines, maîtresse de mon cœur,
 C'est toi que j'aime, c'est toi mon seul bonheur.
 Ah, Misirlou !
 Le désert s'endore sous la lune calme,
 La piste d'argent conduit au bonheur.
 Bientôt apparaîtront les altières palmes,
 Où vont faire leur nid nos deux tendres cœurs.
 Ah, Misirlou !
 Reine des reines, maîtresse de mon cœur,
 C'est toi que j'aime, c'est toi mon seul bonheur.
 Ah, Misirlou !

13. ПРЕВОД НА СРПСКИ ФРАНЦУСКИХ СТИХОВА (превод П. Т.)

Преко песка сенка се пружа,
 Каравани се на коленима моле.
 Звезда Даница на небу бескрајног окружја,
 Призива у мени укус слатке љубави твоје.

Ах, Мисирлу!
 Краљице над краљицама, господарице срца ми,
 Тебе волим, моја једина радост си ти.
 Ах, Мисирлу!

Пустиња под тихом месечином спава,
 Изазивају срећу сребрене нити.
 Ускоро ће поносних палми појава,
 У њима ће наша два срца гнездо свити.
 Ах, Мисирлу!
 Краљице над краљицама, господарице срца ми,
 Тебе волим, моја једина радост си ти.
 Ах, Мисирлу!

14. СТИХОВИ НА ФРАНЦУСКОМ

(интерпретација Дарија Морена, верни грчком оригиналу)

Misirlou, ton doux regard
A allumé une flamme dans mon cœur,
akh yakhabibi, akh ya leleli, akh,
Tes lèvres de miel, oyme!
Ah! Misirlou, beauté magique et enchantresse
Je deviens fou, je ne peux plus souffrir
Ah! Je vais te voler à l'Arabie
Ma Misirlou aux yeux noirs
Un seul de tes baisés allume une flamme en moi
akh yakhabibi, un petit baisé
de tes lèvres douces, oyme!
Ah! Misirlou, beauté magique et enchantresse
Je deviens fou, je ne peux plus souffrir
Ah! Je vais te voler à l'Arabie

15. СТИХОВИ НА ШПАНСКОМ

Mis Misirlou (chica egipcia), su mirada dulce
Se ha encendido una llama en mi corazón
¡Ah, ya habibi, ¡Ah, ya Leh-Leli, ah (en árabe: ¡Oh, mi amor, ¡Oh, mi noche)
Sus dos labios están chorreando miel, ah.
¡Ah, Misirlou, la belleza mágica, exótica.
La locura me va a superar, no pudeo soporta (este) nunca más.
Ah, te voy a robar lejos de la tierra árabe.

Mis ojos negro, mi Misirlou salvaje, cambio mi vida con un beso
¡Ah, ya habibi, un pequeño beso, jah
De sus labios tiernos, ah.

Cuando alegre tú son ríes mujer,
dejando tu amorre splandecer,
aunque quiera olvidarte nunca podré,
tienes aficionado todo miser.

Ohhhh Misirlu de la Oriente la flor eres tú.
Tu mirares de stello de inspiración que deja de usado mi corazón.
Cuánto dolor sí es que ingrata tú niegas mi amor.
Quiero nunca vengarme de tu traición
a unque viva en el mundo sin corazón.

16. СТИХОВИ НА БЕРБЕРСКОМ У ЛАТИНИЧНОЈ ТРАНСКРИПЦИЈИ,
У ИЗВОЂЕЊУ Los Tiburones

Gamara douat hel remla
Sahraoua salaou hend el kebla
Nejma douat fle roua de sma
Fekratni fik ou lhoub li kayen binatna

Ah Misirlou
Ntiya li hendi hamarti li kalbi
Ntiya li houbi ntiya nachatini

Sahara nehssa teht el gamra
Trick lmdehba rada tnechetna
Deba tben lina narla
Kelbna y ardou dima raha

Ah Misirlou
Ntiya li hendi hamarti li kalbi
Ntiya li houbi ntiya nachatini
Ah Misirlou

17. ВЕРЗИЈА НА МОДЕРНОМ ХЕБРЕЈСКОМ НА ТЗВ. КВАДРАТАСТОМ ПИСМУ
(превод Јакова Маозаова са грчког оригинала)

זועמ בקעי, תינווימ / ולר סי מ
ה, י, פה, פ, י, סי י, נ-ע-ת-קוּת, מ, ולר סי מ,
ה, יוֹפִי, שׁ י, ת, ל, י, ב, ה, ב, הֶאֱי י, י, ב, ה, רִי, ע, ב, מ,
דָּא, י, ל, ה, ל, ל, א, י, דָּא, י, בִּי, ב, ה, א, י, דָּא,
דָּא, י, ל, קוּת, מ, ה, מ, כ, דִּי, ת, פ, ש-ש, ב, ד,
ה, י, פוּי, י, ב, ה, מִי, ה, ד, מ, ה, דִּי, ת, י, ולר סי מ, דָּא,
ה, יוֹבִי, שׁ דִּי, י, ד, י, ב, י, ש, פ, נ, י, ת, ע, ג, ת, ש, ה, ר, ב, כ,
ה, י, ב, ר, ע, דָּא, צ, רָא, מ, ד, תוֹא, הוֹט, ה, א, דוּע, דָּא,

י, לִי, שׁ תָּא, ולר סי מ, ת, פ, רוֹט, מ, ה, מוֹחִי, שׁ
י, לִי, בִי, שׁ, י, ב, לֹפֶה, ה, ת, נ, שׁ ת, חָא, ה, קִי, שׁ, נ,
דָּא, ת, גּוֹקִי, שׁ, נ, ק, ר, י, בִּי, ב, ח, א, י, דָּא,
דָּא, ת, גּוֹקִי, שׁ, נ, ק, ר, ק, ת, ק, ת, מ, ה, דִּי, פ, מ

18. ЕНГЛЕСКИ СТИХОВИ РАСЕЛА, ВАЈЗА И ЛИДСА
(не ослањају се на грчки оригинал)
Misirlou (english lyrics by Russell, Wise and Leeds)

Desert shadows creep across purple sands
Natives kneel in prayer by their caravans
There, silhouetted under an eastern star

I see my long lost blossom of Shalimar
You, Misirlou, are the moon and the sun, fairest one

Old temple bells are calling across the sand
We'll find our Kismet, answering love's command
You, Misirlou, are a dream of delight in the night

To an oasis, sprinkled by stars above
heaven will guide us, Allah will bless our love
Ah, Ah, Misirlou

19. СРПСКИ ПРЕВОД ЕНГЛЕСКИХ СТИХОВА
(превод П. Т.)

Преко пурпурног песка пустињске сенке пузе
Каравани Бедуина клечећи се моле
Тамо, под источном звездом попут силуета
Видим мој одавно изгубљени цвет Шалимара
Ти си, Мисирлу, и месец и сунце, најлепша.

Звона старог храма преко песка одзвањају
Наћи ћемо своју Судбу, одазивајући се љубавном зову
Ти, Мисирлу, сан си ноћне чаролије.
Ка оази, коју ће звезде небеске посути
Блаженство ће нас водити, Алах ће љубав нашу благословити
Ах, ах, Мисирлу.

20. ЈЕРМЕНСКА ВЕРЗИЈА МИСИРЛУ „СЛАТКА ДЕВОЈКО”,
РЕУБЕНА САРКИСИЈАНА

Անուշ Եար

Այն օրէն որ դուն զիս դիմաւորեցիր,
Անուշ խօսքերով դուն զիս համոզեցիր,
Կը սիրեմ ըսիր՝ սէրդ յայտնեցիր,
Սէրս առնելով դուն զիս շատ լացուցիր:

Ա՛, ա՛, ա՛, անուշ եար,
Ուզեցի մոռնալ բայց անկարելի է,
Սէրս կը շատնայ, որ անտանելի է,
Կրկին քեզ տեսնել արդեօք կարելի է:

Միրոսս վանդակ շինած եմ քեզի բոյն,
Կերգեմ սէրս յաւերժ մնայուն,
Կարօտ ունիմ ես քո անուշ խօսքերուդ,
Քեզնից գատ ուրիշ մը չեմ սիրած կերդնում:

21. ЛАТИНИЧНА ТРАНСКРИПЦИЈА ЈЕРМЕНСКЕ ВЕРЗИЈЕ

Anoush Yar

Ayn oren vor toun zis timavoretsir
 Anoush khoskerov toun zis hamozetsir
 Ge sirem usir serut haydnetsir
 Sers arnelov toun zis shad latsoutsir
 A... a... a... Anoush yar
 Oouzetsi mornal paytz angareli eh
 Sers ge shadna vor andaneli eh
 Grgin kez desnel artyok gareli eh
 Serds vantag shinadz em kezi pouyn
 Gerkem sers haverj mnayoun
 Garod ounem yes ko anoush khoskerout
 Keznits zad ourish me tchem siradz gertnoum

ДОДАТАК Б
**НАЈЗАНИМЉИВИЈЕ ВЕРЗИЈЕ „МИСИРЛУ”
 КОЈЕ СЕ НАЈАЗЕ НА *YOUTUBE-U***

Tetos Demitriades and his Friends – Misirlou (1927); Michalis Patrinos – Mousourlou (1930); Nick Roubanis – Misirlou (1941); Maria Karella Roumel with Spyros Stames and His Orchestra – Misirlou (1941); Woody Herman – Misirlou (1941); Harry James – Misirlou (1944); Clovis el-Hajj – Ya Amal (1944); Jan August – Misirlou (1946); Danae – Misirlou (1947); Xavier Cugat – Misirlou (1947); Mitchell Ayres&his Fashions in Music – Misirlou Fox-Trot (1948); Seymour Rexite – Miserlou (1950); Rabbi Nuftali Abulafia – Misirlou (1951); Korla Pandit – Misirlou (1951); Dario Moreno – Misirlou (1951); Leo Fuld – Misirlou (1952); Reuben Sarkisian – Akh, Anoushes (1952); Manolis Aggelopoulos – Misirolo (1950-тих); The Cardinals – Misirlou (1955); Cass Franklin – Misirlou (1955); Enoch Light – Misirlou (1959); Terry Snyder and the All Stars – Misirlou (1959); Martin Denny – Misirlou (1960); Caterina Valente – Misirlou (1960); Gus Vali&His Casbah Ensemble – Misirlou (1960); Demetrios Papas&The Amphion Choir – Misirlou (1960); Hrach Yacoubian – Misirlou (1961); Dick Dale&The Del-Tones – Misirlou (1962); The Lively Ones – Misirlou (1962); Dimitris „Bebis” Stergiou – Misirlou (1962); Johnny and the Hurricanes – Miserlou (1962); The Beach Boys – Misirlou (1963); Trashmen – Misirlou (1964); The Surfaris – Misirlou (1964); The Astronauts – Misirlou (1964); Earl Washington – Miserlou (1964); Anita Darian – Misirlou (60-re); Arthur Lyman – Misirlou (1965); Connie Francis – Misirlou (1965); Peter James – Misirlou (1966); Juan Garcia Esquivel – Misirlou (1966); Santo&Johnny – Misirlou (1967); Gino Cudsi&Dorine – Misirlou (1967); Chubby Chaker – Misirlou (1967); Dick Hyman – Misirlou (1968); John&Mary – Misirlou (1968); Zeki Müren – Yaralı Gönül (1971); Staniša Stošić – Lela Vranjanka (1972); Manolis Angelopoulos – Misirlou (1974); George Abdo and His „Flames of Araby“ Orchestra, LP The Joy of Belly Dancing (1975); Agent Orange – Miserlou (1981); Dark Angel – Psychosexuality (1991); Gallon Drunk – Miserlou (1992); Dick Dale – Tribal Thunder (1993); The Sound Explosion – Misirlou The Greek

(1995); Spaghetti Surfers – Misirlou (1995); Vintage Red Elvises – Miserlou (1996); Takeshi Terauchi&Blue Jeans – Misirlou (1996); Klezmer Conservatory Band – Miserlou (1997); Jake&Bruce Shimabukuro – Misirlou (2000); Balkans en folie – Misirlou (2002); Kalliopi Vetta - Misirlou (2003); Anna Vissi – Misirlou (2004); Athinaiki kompania – Misirlou (2005); Pamela Spence – Yaralı Gönül (2005); The Black Eyed Peas – Pump It (2006); Giota Negka – Misirlou (2007); Nina Lotsari – Misirlou (2007); The Ukulele Orchestra of Great Britain – Misirlou (2007); James Hill – Misirlou (2007); Sarah Assis Quinteto – Miserlou (2007); Voreioi Etairoi&Jazz Utopia – Misirlou (2007); Babis Tsertos – Misirlou (2008); The Surf Coasters – Misirlou (2008); Deep Blue Orchestra – Misirlou (2008); Rachid Taha – Jungle Fiction (2008); Klezmerband Mazzeltov at the Amsterdam Concertgebouw – Miserlou (2008); Benzion Klezmer Duo – Misirlou (2008); Vakia Stavrou – Misirlou (2008); Quatuor Ebène – Misirlou (2008); DJ Mosavo – Misirlou (2009); Los Passaros Sefaradis – CD Kantika Mediterrane – Misirlou (2009); Kronos Quartet&Martyn Jones – Misirlou Twist (2009); Wine&Alchemy – Misirlou (2009); Jazz&Hijaz – Misirlou oriental (2009); Eden Prairie Pit – Misirlou (2010); Jewrhythmics ft. Joe Fleish – Misirlou (2010); Glykeria – Misirlou (2010); Tarpinian Ensemble – Misirlou (2010); Polymnia Misirlou Stereomatic (2010); Gabriele Coen Jewish Experience – Misirlou (2010); Mostar Sevdah Reunion – Vranjanka (2010); Korak 2 – Vranjanka (2010); Michael Watts – Misirlou (2011); Nataly Orion – Misirlou (2011); Dario Moreno – Misirlou (Short Orient Remix by DJ Khaikhan (2011); Plastic Musik – Misirlou (2011); Stereo Mike & Eleni Tsaligopoulou – Pump It (2011); Lou Fanucchi – Misirlou (2011); Hüsni Senlendirici – Misirlou (2011); Copy-Paste – Vranjanka (2011); Mario – Misirlou (2012); Sophia Papazoglou – Misirlou (2012); George Abdo – Misirlou (2012); Royal Crown Revue – Misirlou (2012); Hasan Cihat Örtel – Misirlou (2012); Jazz Boite Live – Misirlou (2012); Vinicio Capossela – Misirlou (2012); Hypnotized – Vranjanka (2012).³²

ДОДАТАК В

МУЗИЧКИ ПРИМЕРИ РЕБЕТИКА

Tony Klein, *Mortika – Rare Vintage Recordings from a Greek Underworld*, ARKO CD008, CD&book, Arko Records, Uppsala, Sweden, 2005; Mississippi Records, 2009 (винил).

Greek-Oriental Rebetika-Songs & Dances in the Asia Minor Style: The Golden Years, Arhoolie Records, 1991.

³² Постоје и бројни други сајтови посвећени овој песми. Упућујемо на неке од њих: “Miserlou: an Egyptian girl conquers America”, “Greek Song Music” (разни извођачи) на сајту Јутјуб ((<http://www.youtube.com>); “Misirlou {TV}” на сајту: <http://afmarxtest.blogspot.com/afmarxtest.blogspot.gr>. На овим сајтовима могуће је наћи велики број верзија песме.

Predrag Todorović
THE MYSTERIOUS MISIRLOU
(Summary)

My article deals with an unusual story on the roots of a song that has left a significant imprint on the twentieth century popular music all over the world. It is the song *Misirlou*, created somewhere on the territory of the Ottoman Empire, probably in Asia Minor. The author of this song is unknown. It was created in the so-called *rebetiko* musical style, typical of the Greeks from Asia Minor, who developed that style after the World War I. The first recordings of this song were made in the 1930s by Greek musicians Tethos Demetriades and Mihalis Patrinos. In no time, there was a true proliferation of different versions of this song, in almost every possible musical genre: jazz, latino, taksym, klezmer, makam, Serbian folk, hip hop, trash metal, pop and rock'n'roll. A number of these versions are mentioned in the article. The fact that this song is considered by many nations – Greeks, Turks, Arabs, Serbs, Jews, Americans – as their own, demonstrates its aptitude for incredible metamorphoses. What attracted me to this song was the story on how it was appropriated into Serbian folk music by the remarkable composer and singer Dragoljub Dragan Toković. The song was called *Lela Vranjanka* [*Lela, the girl from Vranje*] and became a standard in the so-called “Vranje folk music”, marvelously interpreted by the singer Staniša Stošić. I also compare various textual versions of *Misirlou*, in different languages, in order to show its parallel development in verse.

